

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 378.37.091

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-1-5-16

Галицан Ольга Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна.
olgagalitsan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2542-649X>

Койчева Тетяна Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна.
tikoycheva@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5518-4260>

Бартенєва Ірина Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна.
irina021271@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3420-2965>

ГЕНЕЗА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Модернізація системи вищої освіти в Україні потребує вивчення і узагальнення перспективних авторських ідей, досвіду науковців, зокрема другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Цей період відзначений соціально-економічними і культурними перетвореннями в суспільстві і системі освіти України. Проблеми вищої школи того часу (автономізація університетів, визначення переважаючого типу закладів вищої освіти), до розв'язання яких були причетні прогресивні педагоги означеного періоду (В. Вернадський, В. Іконников, М. Пирогов, І. Сікорський), актуалізуються в сучасних умовах.

Важливе місце серед науковців другої половини ХІХ – початку ХХ століття належить Володимирі Степановичу Іконникову. В. Іконников – науковець, історик, історіограф, культурний і громадський діяч, викладач Київського університету, де працював понад п'ятдесят років свого життя. Науково-педагогічна діяльність В. Іконникова, його дослідження з історії розвитку університетської

освіти, викладацький досвід, зміст і методика викладання авторських навчальних курсів, актуалізуються в сучасних умовах розбудови університетської освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблема генези університетської освіти в Україні кінця XIX – початку XX століття отримала відображення в наукових працях як вітчизняних вчених: Н. Дем'яненко, С. Корновенко, І. Кравченко, О. Морозова, І. Прудченко, О. Реєнта, О. Тарасенко; так й зарубіжних дослідників: О. Іванова, В. Кинелева та інших.

Невирішеними раніше частинами загальної проблеми, яким присвячується стаття є традиції викладання дисциплін в університетах України в другій половині XIX – початку XX ст.

Мета статті – охарактеризувати генезу вищої освіти України другої половини XIX – початку XX століття.

Методика дослідження: базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення генези університетської освіти України другої половини XIX – початку XX століття. Стаття доповнила методологію та інструментарій подальших емпіричних досліджень різних аспектів становлення та розвитку вищої освіти України.

Об'єкт дослідження: вища університетська освіта України другої половини XIX – початку XX століття.

Предмет дослідження: становлення та розвиток університетської освіти України другої половини XIX – початку XX століття.

Проведене нами дослідження показало, що університетська освіта в Україні другої половини XIX – початку XX століття починає перетворюватися на самостійну галузь культури, зростають тенденції до незалежності, автономії. Суспільство прагне вилучити у держави функції монопольного керівництва системою освіти. Тим часом, держава робить контрнаступ на незалежність освіти, гальмує прояви суспільної ініціативи в освіті, відштовхує значну частину професури, яка готова до співпраці з владою. Представляється назрілою відмова від поширеного стереотипу про те, що і політика царського уряду, і конкретні заходи по управлінню університетською освітою завжди носили тільки реакційний характер, що царизм був стурбований тільки тим, щоб утруднити доступ до освіти, обмежити його фінансування, поставити викладачів і студентів в жорсткі умови нагляду і цензури. Не існувало єдиного курсу царизму (він був різним при Олександрі III і Миколі II і багато в чому залежав від суспільно-політичної ситуації в країні), бо цей курс вироблявся і проводився різними людьми – міністрами, професорами, що мали різні погляди, далеко не завжди «реакційні» (Іконников, 1894; Кинелев, 1995: 90).

Політика в галузі вищої освіти в другій половині XIX – початку XX ст., складалася з коливань двох курсів, двох підходів – охоронно-

консервативного і демократичного. У політиці різних міністрів народної освіти і інших міністерств домінував то один, то інший підхід. Міністр народної освіти Е. Путятин (травень-грудень 1861 р.), вважав за необхідне зробити університети доступними тільки для вищих класів.

Підготовку нового статуту координував міністр народної освіти О. Головін. Характерною межею діяльності міністерства під керівництвом О. Головіна була широка гласність, залучення наукової і педагогічної громадськості до обговорення найважливіших проблем вищої освіти (Кинелев, 1995: 93).

Глибокі наукові, матеріалістичні традиції в університетському викладанні, а також та обставина, що політичні і наукові погляди переважаючої частини демократично налаштованих студентів формувалися поза впливом офіційної ідеології «самодержавства, православ'я і народність», зумовили крах спроб насадити богословські науки в університетах (Кинелев, 1995: 100–101; Іконников, 1894: 199).

Для забезпечення університетів професорами і викладачами міністерство народної освіти в 1862 р. прийняло ухвалу про запрошення іноземних учених в університети на посади професорів і доцентів.

Уряд дозволив міністрові освіти відправляти по його обранню молодих учених за кордон для підготовки їх до посади професорів і викладачів на термін до двох років. При цьому ті, що відряджаються зобов'язувалися за кожен рік перебування закордоном прослужити у відомстві міністерства два роки. У 1862 р. за кордон була направлена група учених в кількості 46 чол. під керівництвом М. Пирогова. За період 1862-1865 рр. за кордон було направлено 89 чол. (Кинелев, 1995: 102).

Дослідники становлення та розвитку університетської освіти в Україні зазначають, що «з 1863 р. почав функціонувати інститут професорських стипендіатів». Суть інституту полягала в тому, що особи, які хотіли присвятити себе викладанню або науковій діяльності, після успішного закінчення університетського курсу залишалися при університеті або прямували в інший університет для підготовки до здачі магістерських іспитів, написання і захисту дисертацій на ступінь магістра, а потім доктора наук. У затверджених в 1867 р. «Правилах про осіб, що залишаються при університетах і відряджаються за кордон для приготування до професорського звання», а декілька пізніше в «Правилах» для Варшавського університету, поширених на всі університети, що діяли на території сучасної України, були встановлені єдині вимоги до організації підготовки викладачів університетів. Кожен стипендіат прикріплювався до одного з факультетських викладачів, який ніс відповідальність за його підготовку, передбачалася щорічна атестація стипендіатів, університети отримали право на свій розсуд збільшувати терміни їхнього навчання. Зміст, форми і методи підготовки молодих учених в XIX ст. як у Російській імперії, так і за її межами визначалися університетами і представлялися через попечителя навчального округу на розсуд міністерства народної освіти (Кинелев, 1995: 102–103).

Спираючись на дослідження зарубіжного дослідника В. Кинелева 4 січня 1864 р. було затверджено нове «Положення про випробування на вчені ступені». По ньому було відновлено вчене звання дійсного студента. Вчені ступені кандидата, магістра і доктора привласнювалися історико-філологічними, фізико-математичними, юридичними факультетами і факультетами іноземних мов. На всіх факультетах було збільшено кількість розрядів наук, по яких привласнювалися магістерський і докторський ступені: до 39, однаково для обох ступенів. Нове Положення 1884 р. відмінило іспити для здобувачів вченого ступеня доктора наук, від них було потрібне тільки представлення дисертації і публічний її захист. Претенденти вченого ступеня медичних наук як і раніше піддавалися іспитам. Разом з тим, положення 1884 р. передбачало підвищення вимог до якості магістерських і особливо докторських дисертацій. Докторська дисертація повинна була мати самостійне дослідження якого-небудь наукового питання або представляти «обширне дослідження предмету магістерської дисертації, не допускаючи її повторення». За новим положенням 1884 р. дисертацію може замінити всякий самостійний твір, хоч би написаний і не для отримання вченого ступеня (Кинелев, 1995: 105).

Отже, маємо зазначити, що до кінця XIX сторіччя в університетах Російської імперії (а Україна входила до її складу на той час), існувало декілька напрямів в підготовці професорсько-викладацьких сил як в середині країни, так і за кордоном. Проте зростаючі потреби університетів країни не задовольнялися. «Через нестачу викладачів в 1899 р. університетам було дозволено оголошувати конкурс на заміщення вакантних посад на кафедрах, причому допускалися до конкурсу і особи, що мали ступінь магістра». Єдиних правил заміщення викладацьких посад в спеціальних закладах вищої освіти не існувало. Вся система підготовки науково-педагогічного складу, яка діяла на території сучасної України в кінці XIX ст., носила обмежений характер. Подвійна суть політики царського уряду, який не міг не зважати на необхідність залучення у вищу школу кращих науково-педагогічних сил і в той час постійно прагнув здійснити їхній відбір на класовому підґрунті і відповідно до вимог «благонадійності», стала все більше гальмувати розвиток системи вищої освіти. Заклади вищої освіти продовжували відчувати гостру нестачу в науково-педагогічних кадрах (Звіт, 1912: 52–53).

Найбільш прогресивні представники інтелектуальної частини українського суспільства не могли миритися з нерівністю в освіті для жінок. Питання це для жінок було підняте українською громадськістю ще в 50-х рр. XIX ст. Проведення деяких буржуазних перетворень в країні 60-ті рр. XIX століття підсилило боротьбу передових жінок за право доступу в університети, бо навіть статут 1863 р. не дав жінкам права доступу у заклади вищої освіти. У цьому сенсі українські університети не відставали від університетів країн Західної Європи, де

жінки також не мали повних прав на здобуття вищої освіти. Виняток становила Швейцарія.

Позбавлені на батьківщині доступу до вищої освіти українські жінки вимушені були вступати до зарубіжних університетів, переважно в швейцарські. У 1865 р. в Цюріхському університеті займалися 152 іноземки, з них 145 – українок та росіянок (Дем'яненко & Кравченко, 2010).

Імперський уряд, знаходячись під тиском тих, що вимагали розширення жіночої освіти, а також зважаючи на зростаюче число жінок, що від'їжджають на навчання за кордон, визнав необхідним піти на ряд поступок, проте, не хотів брати на себе матеріальні турботи. Тому було дозволено відкрити (за ініціативою окремих осіб і на їх кошти) різного роду курси для жінок (головним чином педагогічні і лікарські). «У Петербурзі були відкриті в 1869 р. Аларчинські і Володимирські курси, в Москві в 1869 р. – Лубянські, а в 1872 р. – педагогічні курси виховательок і вчительок». Всі ці жіночі курси не були закладами вищої освіти і ставили на перших порах перед собою обмежені цілі – дати слухачкам знання у розмірі чоловічих гімназій, або підготувати їх до викладання в початкових класах, прогімназіях і жіночих училищах.

У 1876 р. ряд професорів Університета св. Володимира (М. Ващенко-Захарченко, Ф. Гарнич-Гарницький, С. Гогоцький, О. Селін) розробили «Положення про Вищі жіночі курси, засновані в Києві», де обґрунтували науково-педагогічну діяльність освітнього закладу, вимоги до кандидатів на посаду викладача, їхні права і обов'язки, необхідність відкриття цього закладу. Київські Вищі жіночі курси були відкриті у 1878 році.

Навчання на Київських Вищих жіночих курсах було наближене до університетського, викладання вели професори Університету св. Володимира, заняття іноді проводилися в навчальних аудиторіях Університету. Разом з цим ліберальні міністри народної освіти П. Кауфман і І. Толстой в 1905-1907 рр. намагалися узаконити рівноправ'я жінок під час вступу до університетів (Дем'яненко & Прудченко, 2005).

Аналіз наукових і архівних джерел показав, що під тиском наростаючих революційних подій уряд пішов на деякі поступки і 27 серпня 1905 р. ввів так звані «Тимчасові правила», за підтримки В. Глазова, міністра народної освіти з 1904 р. Відповідно до них «університетській раді і факультетам надавалося право вибирати: першим – ректора і його помічника, другим – деканів і секретарів факультетів. Ректор і його помічник обиралися з числа ординарних професорів, декани і секретарі – зі всіх професорів відповідного факультету». Турботи про підтримку правильного ходу навчального життя в університеті покладалися на раду (Кинелев, 1995: 114).

Перша російська революція потіснила відомчу диктатуру у визначенні розпорядку діяльності закладів вищої освіти на українських

землях. «Ради університетів і інститутів розширювали свої освітні, дисциплінарні, адміністративно-господарські права. З настанням реакції урядові позиції в стінах вищої школи були повністю відновлені» (Іванов, 1991: 181; Реєнт & Шевченко, 2005). Йшла боротьба консервативно настроєних діячів царського уряду із студентськими виступами, передовою професурою.

Зарубіжний дослідник В. Кинелев констатував в своїх працях, що відповідно до правил 1905 р. попечитель округу наглядав за університетським викладанням і за точним виконання навчальних правил за законом мав право давати ректорові обов'язкові для нього пропозиції про нагляд за студентами. Всі папери міністра народної освіти проходили через попечителя. «Ректор університету обирався на 3 роки радою професорів з числа ординарних професорів і затверджувався на посаді. Рада університету складалася зі всіх його професорів. Головував в Раді ректор». Указом 27 серпня 1905 р. раді було надано право обирати ректора і проректора. Деканами називалися обираєні Радами факультетів і затверджені міністром професори, яким ставилося в обов'язок найближче спостереження за викладанням навчальних, предметів на факультетах. «Правління університету складалося з ректора і деканів всіх факультетів, крім того, з дорадчим голосом до складу правління входив проректор. Факультетські збори склалися із всіх професорів даного факультету під головуванням декана» (Кинелев, 1995: 122). На них вирішувалися питання напівкурсів, перевірок, змагальних та інших випробувань на вчені ступені, зарахування студентам піврічних і видачі випускних свідоцтв тим, хто закінчили повний курс.

Початок ХХ ст. був часом інтенсивного соціально-економічного, політичного і культурного розвитку Російської імперії, в складі якої знаходилася й територія сучасної України і такого ж інтенсивного розвитку вітчизняної вищої школи. «18 травня 1902 р. була утворена спеціальна комісія з перетворення закладів вищої освіти» (Лановик & Лазаревич, 2006).

Указом від 17 жовтня 1905 р. дія Тимчасових правил, розповсюджувалась на інші заклади університетської освіти, що підпорядковувалися міністерствам: народної освіти, фінансів, внутрішніх справ, шляхів сполучення і головного управління землеустрою і землеробства, надавши радам цих навчальних закладів керуватися при обранні директорів, ректорів, деканів, секретарів і ін. посадовців особливими правилами діючих положень про кожен заклад вищої освіти.

Суспільне життя початку ХХ ст. відмічене революційними виступами студентства, зростанням опозиційності ліберальної професури. Університети опинилися в центрі революції 1905-1907 рр. Загальний студентський страйк став частиною Жовтневого політичного страйку, підсумком якого з'явився Маніфест 17 Жовтня (Корновенко & Морозов & Реєнт, 2004).

Великим завоюванням вищої школи було введення предметної системи. Раніше впродовж багатьох років існувала курсова система, що полягала в заліку річних курсів. Перехід з курсу на курс визначався результатами іспитів, які необхідно було здавати навесні відповідно до кількості предметів, що підлягають вивченню в даному році. Правила про перехід на предметну систему навчання були опубліковані 12 червня 1906 р. (Корновенко & Морозов & Реєнт, 2004). Вони з'явилися в українській університетській освіті нововведенням і потребували від викладачів великої методичної роботи. Суть правил полягала в тому, що вводилися вільні відвідини лекцій і інших занять, окрім занять в лабораторіях і навчальних майстернях. «Потрібно було прослуховувати певну кількість предметів і здати певне число іспитів. При цьому встановлювався загальний термін навчання 4 роки (8 семестрів), або 5 років (10 семестрів). Як виняток дозволялося продовжити навчання до 6 років (12 семестрів), або скоротити до 2 років (4 семестри)» (Кинелев, 1995: 125).

Попечитель округу вирішував питання обрання лаборантів і їхніх помічників, хранителів кабінетів і музеїв, проректорів. У його обов'язку входили відбір кандидатів для залишення при університеті для приготування до вчених ступенів і допущення приват-доцентів до читання лекцій. В 1908 р. були введені правила прийому в університет, відповідно до яких без додаткових випробувань приймалися особи, що мали атестат зрілості, закінчили курс загальних класів Александрівського ліцею і Училища правознавства. Були опубліковані «Загальні правила» про залік півріч для отримання випускного свідоцтва на факультетах: історико-філологічному, фізико-математичному, юридичному і східних мов. «Для отримання випускного свідоцтва від студента був потрібний залік восьми півріч. Така система стимулювала студента, відповідавала умовам життя малозабезпечених студентів, вимушених, разом з навчанням, шукати заробітку. Від студента було потрібне уміння самостійно визначити пріоритети, зосередити увагу на основних проблемах» (Кинелев, 1995: 126).

Поразка революції, розпуск I і II Державних дум відбилися і на житті університетів. Почався наступ на університетську автономію. Міністром народної освіти був призначений супротивник університетів О. Шварц, який виступав проти залишків університетських свобод. Правила від 11 червня 1907 р., направлені проти студентських організацій. У 1908 р. був закритий доступ в університети жінкам-вільним слухачкам. Була встановлена відсоткова норма для студентів-євреїв. Було видано роз'яснення Сенату з приводу указу 1905 р. про університетську автономію. Сенат не відміняв автономію, але роз'яснив, що «саму автономію треба розуміти тільки в сенсі застосування виборного початку, але в сенсі самостійності університету і незалежності його від міністерства освіти» (Кинелев, 1995: 115–116).

Після закінчення Київського університету найбільш здібним і таким, що проявили схильність до наукової роботи студентам пропонували залишитися при кафедрах для підготовки до професорського звання. «Приготування до професорського звання» було розраховане на чотири роки. Від молодих вчених, залишених для підготовки до професорського звання, не потрібно було відвідувати лекції і семінари, складати які-небудь іспити або виконувати курсові роботи. «Майже всі претенденти повинні були спочатку скласти лише усний іспит на ступінь магістра, а потім представити і успішно захистити магістерську дисертацію, після того, як спеціальна комісія з професорів декількох як вітчизняних, так й зарубіжних університетів допускала їх до захисту. Складання магістерського іспиту давало право на заняття посади приват-доцента будь-якого університету». Для отримання ступеня магістра здобувач, що склав іспит, повинен був представити дисертацію, схвалену університетською комісією (Тарасенко, 1999: 7).

«Всього в Росії та в Україні до 1917 р. було близько 30 суспільних і приватних вищих жіночих освітніх закладів. У державному секторі було 3 заклади вищої освіти, для навчання жінок (медичний і педагогічний інститути в Петербурзі і Вищі жіночі богословські курси в Москві). Жінки приймалися вільними слухачами в університети, проте їх правовий статус залишався невизначеним. За даними О. Іванова «(в 1917 р. з 59 вільних закладів вищої освіти 30 призначалися для навчання жінок, 29 – чоловіків і жінок)» (Іванов, 1991: 101).

Підсумовуючи, маємо констатувати: 1. Університетська освіта в Україні в кінці XIX – початку XX століття проходила етап становлення й розвитку. 2. Університетська освіта в Україні цього періоду починає перетворюватися на самостійну галузь культури, зростають тенденції до незалежності, автономії. 3. Через нестачу викладачів з 1899 р. університетам було дозволено оголошувати конкурс на заміщення вакантних посад на кафедрах, причому допускалися до конкурсу і особи, що мали ступінь магістра. 4. На початку XX ст. встановлювався загальний термін навчання в університетах: 4 роки (8 семестрів), або 5 років (10 семестрів). Як виняток дозволялося продовжити навчання до 6 років (12 семестрів), або скоротити до 2 років (4 семестри). 5. Започатковано вищу освіту для жінок: Київські Вищі жіночі курси були відкриті у 1878 році.

Перспективи подальших наукових розвідок з цього дослідження потребують вивчення освітнього та виховного процесів у приватних вищих жіночих освітніх закладів України в кінці XIX – початку XX століття.

Список використаної літератури

1. Высшее образование в России: Очерк истории до 1917 года ; под ред. В. Г. Кинелева. Москва : НИИ ВО, 1995. 352 с. **2. Дем'яненко Н. М., Кравченко І. М.** Учительські інститути в системі педагогічної освіти

України (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія. Київ : «Фенікс», 2010. 294 с. **3. Дем'яненко Н. М.,** Прудченко І. І. Історія вищої жіночої освіти в Україні: Київський Фребелівський педагогічний інститут (1097–1920 рр.) : монографія. Київ : Видавець Л. Галіцина, 2005. 320 с. **4. Иванов А. Е.** Высшая школа России в конце XIX – начале XX века. Москва : Ин-т истории СССР, 1991. 392 с. **5. Корновенко С. В.,** Морозов О. Г., Реєнт О. П. Українська революція : навчальний посібник. Вінниця : «Фоліант», 2004. 432 с. **6. Лановик Б. Д.,** Лазаревич М. В. Історія України : навчальний посібник. 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання-Прес, 2006. 598 с. **7. Отчет** о состоянии и деятельности Императорского Университета св. Владимира за 1910 год. Киев : Университетская типография, 1912. 78 с. **8. Реєнт О. П.,** Шевченко В. М. Історія України у схемах і таблицях : навчальний посібник. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. 162 с. **9. Тарасенко О.** Історична освіта в Київському Університеті (до 165-річчя від дня заснування). *Історія України*. 1999. № 42. С. 2–5. **10. Иконников В. С.** Рецензия на работу Сташевского для историко-филологического факультета. *IP НБУВ*, ф. III, спр. 59718, арк. 2.

References

1. Kinelev, V. G. (Eds.). (1995). *Vysshee obrazovanie v Rossii: Ocherk istorii do 1917 goda* [Higher education in Russia: an outline of history before 1917]. Moscow: NII VO [in Russian]. **2. Demianenko N. M., & Kravchenko, I. M.** (2010). *Uchytelski instytuty v systemi pedahohichnoi osvity Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Teachers' institutes in the system of pedagogical education of Ukraine (second half of the XIX – beginning of the XX century)]. Kyiv: «Feniks» [in Ukrainian]. **3. Demianenko, N. M., & Prudchenko, I. I.** (2005). *Istoriia vyshchoi zhinochoi osvity v Ukraini: Kyivskiy Frebelivskiy pedahohichnyi instytut (1097–1920 rr.)* [History of higher women's education in Ukraine: Kyiv Froebel Pedagogical Institute (1097–1920)]. Kyiv: Vydavets L. Halitsyna [in Ukrainian]. **4. Ivanov, A. E.** (1991). *Vysshaja shkola Rossii v konce XIX – nachale XX veka* [Higher school of Russia in the late XIX – early XX century]. Moscow: In-t istorii SSSR [in Russian]. **5. Kornovenko, S. V., Morozov, O. H., & Reient, O. P.** (2004). *Ukrainska revoliutsiia* [The Ukrainian revolution]. Vinnytsia: «Foliant» [in Ukrainian]. **6. Lanovyk, B. D., & Lazarevych, M. V.** (2006). *Istoriia Ukrainy* [History of Ukraine]. 3-tie vyd., vypr. i dop. Kyiv: Znannia-Pres [in Ukrainian]. **7. Otchet** o sostojanii i dejatel'nosti Imperatorskogo Universiteta sv. Vladimira za 1910 god [Report on the status and activities of the Imperial University of St. Vladimir for 1910]. (1912). Kiev: Universitetskaja tipografija [in Russian]. **8. Reient, O. P., & Shevchenko, V. M.** (2005). *Istoriia Ukrainy u skhemakh i tablytsiakh* [History of Ukraine in diagrams and tables]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian]. **9. Tarasenko, O.** (1999). *Istorychna osvita v Kyivskomu Universyteti (do 165-richchia vid dnia zasnuvannia)*

[Historical education at the University of Kiev (to the 165th anniversary of its founding)]. *Istoriia Ukrainy – History of Ukraine*, 42, 2-5 [in Ukrainian].
10. Ikonnikov, V. S. (1894). Recenzija na rabotu Stashevskogo dlja istoriko-filologicheskogo fakul'teta [Review of Stashevsky's work for the Faculty of History and Philology]. *IR NBUV*, f. III, spr. 59718, ark. 2 [in Russian].

Галіцан О. А., Койчева Т. І., Бартенєва І. О. Генеза університетської освіти в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття

Модернізація системи вищої освіти в Україні потребує вивчення і узагальнення перспективних авторських ідей, досвіду науковців, зокрема другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Основними проблемами вищої університетської освіти того періоду були: автономізація університетів, визначення переважаючого типу закладів вищої освіти, підготовка професорсько-викладацького складу, визначення термінів освітнього процесу в університетах, становлення вищої жіночої освіти, що актуалізуються в сучасних умовах.

Невирішеними раніше частинами загальної проблеми, яким присвячується стаття є традиції викладання дисциплін в університетах України в другій половині ХІХ – початку ХХ ст.

Мета статті – охарактеризувати генезу університетської освіти України другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Об'єкт дослідження: вища університетська освіта України другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Предмет дослідження: становлення та розвиток університетської освіти України другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Висновки. Отже: 1. Університетська освіта в Україні в кінці ХІХ – початку ХХ століття проходила етап становлення й розвитку. 2. Університетська освіта в Україні цього періоду починає перетворюватися на самостійну галузь культури, зростають тенденції до незалежності, автономії. 3. Через нестачу викладачів з 1899 р. університетам було дозволено оголошувати конкурс на заміщення вакантних посад на кафедрах, причому допускалися до конкурсу і особи, що мали ступінь магістра. 4. На початку ХХ ст. встановлювався загальний термін навчання в університетах: 4 роки (8 семестрів), або 5 років (10 семестрів). Як виняток дозволялося продовжити навчання до 6 років (12 семестрів), або скоротити до 2 років (4 семестри). 5. Започатковано вищу освіту для жінок: Київські Вищі жіночі курси були відкриті у 1878 році.

Ключові слова: університетська освіта кінця ХІХ – початку ХХ століття, генеза, терміни навчання в університетах, започаткування вищої жіночої освіти в Україні.

Галицан О. А., Койчева Т. И., Бартенева И. А. Генеза университетского образования в Украине второй половины XIX – начала XX века

Модернизация системы высшего образования в Украине требует изучения и обобщения перспективных авторских идей, опыта ученых, в частности второй половины XIX – начала XX века. Основными проблемами высшего университетского образования того периода были: автономизация университетов, определение преобладающего типа высших учебных заведений, подготовка профессорско-преподавательского состава, определения сроков образовательного процесса в университетах, становление высшего женского образования, которые актуализируются в современных условиях.

Нерешенными ранее частями общей проблемы, которым посвящается статья являются традиции преподавания дисциплин в университетах Украины во второй половине XIX – начале XX в.

Цель статьи – охарактеризовать генезу университетского образования Украины второй половины XIX – начала XX века.

Объект исследования: высшее университетское образование Украины второй половины XIX – начала XX века.

Предмет исследования: становление и развитие университетского образования Украины второй половины XIX – начала XX века.

Выводы. Итак: 1. Высшее образование в Украине в конце XIX – начале XX века проходило этап становления и развития. 2. Высшее образование в Украине этого периода начинает превращаться в самостоятельную отрасль культуры, возрастают тенденции к независимости, автономии. 3. Из-за недостатка преподавателей с 1899 года университетам было разрешено объявлять конкурс на замещение вакантных должностей на кафедрах, причем допускались к конкурсу и лица, имевшие степень магистра. 4. В начале XX в. устанавливался общий срок обучения в университетах: 4 года (8 семестров), или 5 лет (10 семестров). Как исключение разрешалось продолжить обучение до 6 лет (12 семестров), или сократить до 2 лет (4 семестра). 5. Начато высшее образование для женщин: Киевские Высшие женские курсы были открыты в 1878 году.

Ключевые слова: университетское образование конца XIX – начала XX века, генезис, сроки обучения в университетах, начало высшего женского образования в Украине.

Halitsan O., Koyicheva T., Bartienieva I. The Genesis of University Education in Ukraine in the Second Half of the XIX – Early XX Century

Modernization of the higher education system in Ukraine requires the study and generalization of promising author's ideas, the experience of scientists, in particular the second half of the XIX – early XX century. The main problems of higher university education of that period were: autonomy of universities, determining the predominant type of higher education

institutions, training of teaching staff, defining the timing of the educational process in universities, the formation of women's higher education, relevant in modern conditions.

Previously unresolved parts of the general problem to which the article is devoted are the traditions of teaching disciplines in Ukrainian universities in the second half of XIX – early XX centuries.

The purpose of the article is to characterize the genesis of university education in Ukraine in the second half of the XIX – early XX century.

Object of research: higher university education of Ukraine in the second half of the XIX – beginning of the XX century.

Subject of research: formation and development of university education in Ukraine in the second half of the XIX – early XX century.

Conclusions. Thus: 1. University education in Ukraine in the late nineteenth – early twentieth century was a stage of formation and development. 2. University education in Ukraine during this period is beginning to become an independent branch of culture, growing tendencies to independence, autonomy. 3. Due to the lack of teachers since 1899, universities were allowed to announce a competition to fill vacancies in the departments, and admitted to the competition and persons with a master's degree. 4. In the early twentieth century. the general term of study at universities was established: 4 years (8 semesters), or 5 years (10 semesters). As an exception, it was allowed to continue studies up to 6 years (12 semesters), or to reduce them to 2 years (4 semesters). 5. Higher education for women was launched: Kyiv Higher Women's Courses were opened in 1878.

Key words: university education of the end of the XIX – the beginning of the XX century, genesis, terms of study in universities, beginning of higher female education in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Грищенко С. В.